

Jumanazarov Zohidjon Eldor o'g'li

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
menejment:(madaniyat va san'at sohasi menejmenti)
ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi

<https://orcid.org/0009-0009-0193-8539>

e-mail: zohidjonjumanazarov7@gmail.com

Tel.: +(998)-94-043-2285

Ahmadov Bekzodjon Obidjon o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi akademiyasi
Tashkiliy-shtab faoliyati ta'lim yo'nalishi 1-bosqich kursanti

**TALABALARNING KASBIY KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING
AHAMIYATI VA KELAJAKDAGI ISTIQBOLLARI**

Annotatsiya: Ushbu maqolaning maqsadi oliy o'quv yurtlarida talabalarining kasbiy raqobatini shakllantirishga tizimli yondashuvning maqsadga muvofiqligi va samaradorligini namoyish etishdir.

Kalit so'zlar: ta'lim samaradorligi, kasbiy kompetensiya, mutaxassis tayyorgarligi, tizimli yondashuv, o'qitish texnikasi, kasb-hunar ta'limi.

Yaqinda oliy ta'lim sezilarli o'zgarishlarga duch keldi. Globallashuv va texnologik o'zgarishlar ta'lim muassasalarini innovatsiyalar va sifatni har tomonlama yaxshilash [1], shu jumladan turli xil ehtiyojlar, qobiliyatlar va talablarga ega bo'lgan talabalar uchun ta'limni moslashtirish uchun tarkib va xizmatlarni shaxsiylashtirish bilan shug'ullanishga majbur qilmoqda[2]. Jahon iqtisodiyoti inson kapitaliga juda talabchan bo'lib, ishchilardan yuqori hissiy intellektga ega bo'lishni, o'z bilimlari va kasbiy ko'nikmalarini doimiy ravishda rivojlantirishni, shuningdek, muammolarni hal qilishda moslashuvchanlik va multidisipliner yondashuvni namoyish etishni talab qiladi [3].

Uning qayta tuzilishi va jahon hamjamiyatiga qo'shilishi sharoitida o'sgan ta'lim sifatiga qo'yiladigan talablar butun oliy ta'lim majmuasining samaradorligiga nisbatan ijtimoiy kutishlar darajasini sezilarli darajada o'zgartiradi. Vakolatli ta'limga o'tish zamonaviy kasbiy ta'lim tizimidagi tabiiy qadamdir, bu esa davlat va ish beruvchining sifati, rivojlanayotgan mehnat bozorlari va haqiqiy natijalar uchun talablar o'rtasidagi kelishmovchiliklarni hal qilishga imkon beradi [4]. Hozirgi vaqtda mutaxassislarni tayyorlash ikki omil: 1) bilim olish davriga, uning atrof-muhitiga va fuqarolik ta'limiga qarab umumiy falsafiy daraja va 2) bitiruvchining kasbiy ta'lim darajasi, o'z vaqtiga mos keladigan ta'lim sifati va realizatsion uzluksiz ta'lim imkoniyati bilan bekor qilinadi[5]. Kasbiy kompetensiya – bu talabaning kasb darajasi-oliy o'quv yurti bitiruvchisiga mehnat bozorida talab, jamiyatdagi ijtimoiy moslashuv, o'zini o'zi anglash va o'zini o'zi boshqarish bilan ta'minlaydigan bilim va ko'nikmalar bilan belgilanadigan shaxsning olingan sifatidir. [6]. Shuni ta'kidlash kerakki, talabalarining kasbiy malakasiga erishish uchun universitetda olingan bilim va ko'nikmalar yetarli emas. Ularni kasbiy faoliyatda kerakli joyda qo'llashni o'rganish hamda o'z bilim va ko'nikmalari sifatiga zarur ichki ishonchni shakllantirish kerak [7].

Y. V. Borisova [8] talabalarining samarali professional vakolatlarini shakllantirish uchun ikki bosqichni ilgari suradi: 1) o'quv dasturlari tarkibida fanlararo komponentini kengaytirish, ya'ni, foydalanish imkoniyatlarini ko'rsatib, yanada keng ilmiy bilim va boshqa sohalarda o'quv

materiallarini o'z ichiga olgan amaliyot va 2) o'quv dasturining barcha ta'lim yo'nalishlarida kasbiy kompetensiyaga asoslangan elementlarni joriy etish konsepsiyasi.

Talabaning kasbiy kompetensiyasi dinamik tizim sifatida ijtimoiy va kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan shaxsiy xususiyatlar to'plami, shuningdek talabaning doimiy ravishda takomillashib borishi va rivojlanish sharti bilan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun ongli mas'uliyat bilan tayyorligini ta'minlaydigan muayyan tizimli vakolatlar sifatida belgilanadi [9].

Universitet talabalarining kasbiy kompetensiyasi besh bosqichda shakllanadi:

1. Olingan vakolatlarni standartlar, Qonunchilik, jamiyat, iqtisodiyot, bozor va boshqalar talablariga muvofiq rejalashtirish;
2. Ta'lim maqsadini tizimni tashkil etuvchi omil sifatida ko'rsatish;
3. O'quv jarayonini tegishli pedagogik sharoitlarda tizimli yondashuvga asoslangan holda, zarur qo'llab-quvvatlash va monitoring bilan amalga oshirish. Ushbu bosqichda o'quv jarayoni mustaqil tizim bo'lib, u ko'nikmalarni shakllantirishning asosi va vositasi bo'lib xizmat qiladi. Ushbu tizimga "qabul qilinish" o'quv jarayoni uchun zarur bo'lgan barcha narsalarni nazarda tutadi: o'qituvchining tanlovi, to'g'ri jihozlangan binolar, texnik jihozlar, o'quv dasturlari, o'quv materiallari va boshqalar. "Bitirish" talabalarining o'quv, ilmiy-tadqiqot, amaliy va boshqa faoliyati natijalarini aks ettiradi, shuning uchun o'quv jarayoni natijalari va ularni baholash muhim omil hisoblanadi. "Fikr-mulohaza" – bu o'quv jarayoni ishtirokchilarining o'zaro faol ta'siri mexanizmidir;
4. Maqsadli dasturlarni, shuningdek o'qitish va rivojlantirishning tegishli texnologiyalari va usullarini amalga oshirish jarayonida zarur kompetensiyalar, kasbiy kompetensiya, shaxsiy va kasbiy ahamiyatga ega fazilatlar, talabalarining tizimli yondoshuvi va tizimli vakolatlari shakllantiriladi. Bu esa talabalarining bo'lajak kasbiy faoliyatining indikativ asoslari majmuasi deb ataladi;
5. Kompetensiyalar to'plami, shuningdek talabaning shaxsiy va kasbiy ahamiyatli fazilatlarini va tizimli vakolatlari universitet bitiruvchisining kasbiy kompetensiyasining asosini tashkil etadi.

Bunday holda, kasb-hunar ta'limining yaxlit tizimli ierarxiyasi mavjud. Ushbu ierarxiyadagi yuqori darajali Sistemasi – bu oliy o'quv yurti bitiruvchisining kasbiy kompetensiyasidir. Ta'lim jarayonini ishlab chiqishda kerakli texnikalar va o'qitish usullarini tanlash juda muhimdir. Oliy ta'lim sifatini oshirish uchun quyidagi xususiyatlar bilan tavsiflangan tizimli yondashuv eng samarali hisoblanadi:

- Uchlamchi yoki kon'yunktiv mantiq ustunlik qilishi;
- Erishiladigan maqsadga qaratilganligi;
- Relyatsion va globalliligi.
- Hozirgi va kelajakka yo'naltirilganligi (istiqbolli reja);
- Haqiqatlarning xilma-xilligi va yechimlarning ko'pligi.
- Yangilik va ixtirolarning yaratilishi [10].

Tizimli yondashuv nazariy bilimlarni ishlab chiqarish usullarini, ob'ektda kognitiv harakat sxemasini, tadqiqot mavzusini va uni tavsiflash usulini qayta kashf etadi; mavzu haqidagi bilimlarning tuzilishini, fanning kontseptual tuzilishini va ilmiy fikrlash uslubini o'zgartiradi. Bu fanning metodo-mantiqiy yo'nalishi bo'lib, uning asosiy vazifasi murakkab tashkil etilgan ob'ektlar – har xil turdagi va sinf tizimlarini o'rganish hamda qurish usullarini ishlab chiqishdir.

Tizimli yondashuvning muhim vazifalari qatoriga quyidagilar kiradi: 1) o'rganilayotgan ob'ektlarni tizim sifatida namoyish etish vositalarini ishlab chiqish; 2) tizimning umumlantirilgan modellari, turli sinflarning modellari va tizimlarning o'ziga xos xususiyatlarini qurish; 3) tizimlar va tizimlar nazariyalarining turli xil tizim tushunchalari va ishlanmalari tuzilishini o'rganish. Tizimli yondashuvga asoslangan ta'lim jarayoni o'quvchilarning umumiy va maxsus (kasbiy) qobiliyatlarini har tomonlama rivojlantiradigan tarzda tashkil etishni nazarda tutadi. Universitet bitiruvchiga kelajakda kasbiy faoliyatning asosiy funksional vazifalarini hal qilishda yordam beradigan bilim va zarur ko'nikmalarni berishi kerak. Tegishli ilmiy adabiyotlarni tahlil qilib, biz kasbiy kompetensiya tizimining oltita tarkibiy qismini quyidagicha aniqlashimiz mumkin:

1. Shaxsiy fazilatlardagi vakolat;
2. Maqsadlarni belgilashda vakolat;
3. Boshqalarni rag'batlantirish va o'z-o'zini ruhlantirish qobiliyati;
4. Faoliyat dasturini ishlab chiqish va boshqaruv qarorlarini qabul qilish bo'yicha vakolat;
5. Faoliyatning axborot texnologiyalari sohasidagi vakolatlar;
6. Amaliy faoliyatni tashkil etishdagi vakolat.

Tizim yondashuvining ahamiyati shundaki, u har bir elementni individual o'rganishga, ularni taqqoslashga, o'xshashlik va farqlarni aniqlashga, o'zaro munosabatlarni, har birining alohida va butun tizimning rivojlanish dinamikasini aniqlashga imkon beradi. Shu bilan birga, ushbu tizim modelini qurish uchun tizimni tashkil etuvchi omil birinchi navbatda, har bir elementga nisbatan turli xil bo'lishi mumkin bo'lgan maqsadlardir. Bu tizim tarkibiy qismlarining ishlashi va rivojlanishining turli jihatlarini yangilash va ko'rib chiqishga imkon beradi.

Muayyan kasbiy vaziyatni tizimli o'rganish jarayonida talabalardan nafaqat olingan bilim va ko'nikmalardan foydalanish, balki tashqi (o'rganilayotgan vaziyatga munosabat) muhitini qamrab olgan holda tegishli fan (fanlar) doirasidan tashqariga chiqish talab etiladi. Bunday hollarda o'rganilayotgan ob'ektlar va atrof-muhit haqida yaxlit bilimlarni targ'ib qiluvchi, tizimli tasavvurlarni, shuningdek, talabalarining ko'nikmalari tafakkurini faol rivojlantiradigan tizimli yondashuvdan foydalanish tavsiya etiladi [11].

Yevropa oliy ta'limi "vakolat" tushunchasi uchun "malaka" tushunchasini qo'lladi va bu tushuncha dunyo bo'ylab qo'llanilayotganligini kuzatish mumkin [12], [13]. "Bilim" va "malaka" tushunchalarini integratsiyalashuvi vakolatlarni yanada aniqlashtiradi [14], [15]. Kompetensiya majmui tushunchasida "professional vakolatlar", professional yuqori malakali bitiruvchi sifatleri integratsiya qilingan [16], [17]. Kasbiy kompetensiya ko'pincha mutaxassisning ma'lum bir professional muammolarini hal qilish qobiliyati sifatida belgilanadi [18]. Malakaga asoslangan yondashuv talabalarni ish bilan ta'minlash istiqbollari e'tibor qaratgan holda bilimlarni baholash tizimiga ma'lum ta'sir ko'rsatadi [15]. Shu bilan birga, endi alohida fanlarning qanchalik yaxshi o'zlashtirilishini nazorat qilish, ish uchun zarur bo'lgan kompetensiyalarning rivojlantirishiga e'tibor qaratilmoqda [19]. Ma'lum kompetensiyalarni shakllantirish ko'pincha talabani o'ziga bog'liq [20].

Texnologik taraqqiyot oldida, B. Z. To'rayev va T. E. Delov [21] ma'lumotlariga ko'ra, zamonaviy mutaxassis informatika sohasida keng bilimga ega bo'lishi, yangi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asoslari va istiqbollari bilishi, zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanish bo'yicha amaliy ko'nikmalarga hamda professional qarorlar qabul qilish uchun axborot resurslarini baholash imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Slepsova [22], virtual ta'lim muhitida talabalar ijtimoiy vakolatleri shakllanishini o'rgandi. O. I. Vaganova [23], universitetda zamonaviy ta'lim texnologiyalarini mahorat bilan o'rganish

qobiliyatlarining shakllanishini tadqiq qildi. A. R. Masalimova va V. G. Ivanov [24] “ishlab chiqarish” va “ta’lim – milliy muassasa” lari o‘zaro hamkorligi doirasida yaxshi shakllangan kasbiy kompetensiyalarga ega raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash shartlarini o‘rganishdi. Ularning ta’kidlashicha, jamiyat ehtiyojlari va tashkilotning kasb-hunar maktablarining rivojlanish darajasi bilan kombinatsiyasi juda muhimdir.

Shunday qilib, oliy ta’lim tizimining dolzarb muammosi universitet talabalarining kasbiy bilim va ko‘nikmalarini egallashning samarali usullarini aniqlashdan iborat bo‘lib, bu zamonaviy mehnat bozori talablariga javob beradigan raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash zarurati bilan bog‘liq.

Talabaning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish tizimini joriy etish maqsadli dasturlar orqali amalga oshiriladi: 1) kasbiy tayyorgarlik; 2) professional sotsializatsiya; 3) shaxsiy va kasbiy ahamiyatga ega fazilatlarni rivojlantirish; 4) tizimli qobiliyatlarni rivojlantirish; 5) raqobatdoshlikni shakllantirish. So‘nggi ikkita dastur tufayli talabalar uchun tizimli g‘oyalar, ko‘nikmalar va tizimli fikrlash, davom etayotgan va yaqinlashib kelayotgan kasbiy faoliyatda tizimli yondashuvni rivojlantirish imkoniyatlari yaratiladi. Talabalar orasida ma’lum tizimli g‘oyalar va tizimli fikrlashning mavjudligi kelajakdagi mutaxassisning kasbiy kompetensiyasining muhim o‘zgarmas va asosiy zaxirasi hisoblanadi.

O‘quv jarayonida an’anaviy usullar bilan bir qatorda faol o‘rganish usullari, tizimli yondashuv usullari, xususan, ko‘rib chiqilayotgan mavzu bo‘yicha ma’lumotlarni tizimli tuzish, o‘rganish va minimallashtirish usuli hamda muayyan vaziyatlarni tizimli o‘rganish usuli qo‘llaniladi. Ko‘rib chiqilayotgan ob’ekt to‘g‘risidagi ma’lumotlarni tizimli tuzish, o‘rganish va minimallashtirish usullarining mohiyati, shuningdek muayyan vaziyatni (muammoni) tizimli o‘rganish usuli quyidagicha:

1. Ob’ekt(muammo)ni har tomonlama o‘rganish bilan: tahlil qilish; modellashtirish; ob’ektning ishlashi va rivojlanishi uchun dastlabki va o‘zgartirilgan sharoitlarni aniqlash va hisobga olish; ta’sir qilish omillarini aniqlash va hisobga olish; sharoit va omillar ta’sirining oqibatlarini aniqlash va hisobga olish; ob’ekt bilan bog‘liq turli masalalarni, uni o‘rganish usullarini va olib borilayotgan faoliyatni o‘rganish; o‘rganish jarayoni va natijalarini monitoring qilish; muammolarni aniqlash, o‘rganish va hal qilish; ob’ekt holatini oldindan ko‘ra olish; sintez; umumlashtirish va boshqalar.

2. Ob’ekt ikki marta o‘rganiladi: avval dastlabki sharoitda (statik holatda), so‘ngra o‘zgartirilgan sharoitda (dinamik holatda).

3. Ushbu usullar nafaqat o‘rganilayotgan ob’ektlarga (shu jumladan turli fanlarga) nisbatan, balki kasbiy kompetensiyani o‘rganish uchun ham qo‘llaniladi. Bunday hollarda ular o‘rganilayotgan fanlarni rivojlantirishda kasbiy raqobatni shakllantirish samaradorligini aniqlashga imkon beradi.

4. Ushbu usullar taklif etilayotgan faoliyat va harakatlar turlarini, shuningdek ularning tegishli fikrlash usullarini o‘zlashtirishga yordam beradi. Bu maqsad (lar) ga samarali erishish va bo‘ljak kasbiy faoliyat vazifalarini hal qilish uchun indikativ asos bo‘lishi mumkin. Bularning barchasi kelajakdagi mutaxassisning raqobatbardoshligini sezilarli darajada oshiradi.

5. Kognitiv va boshqa usullardan foydalanish tizimli fikrlash qobiliyatlari, ko‘nikmalarini rivojlantirishga va davom etayotgan hamda yaqinlashib kelayotgan kasbiy faoliyatda tizimli yondoshishga yordam beradi.

6. Ushbu usullar sintetik fikrlashni rivojlantirishga, shuningdek o'rganilayotgan ob'ektlar va atrofdagi voqelikni anglashga yordam beradi.

7. Ushbu usullar sub'ektning boshqaruv qarorlarini qabul qilish bo'yicha xabardor takliflarni shakllantirish qobiliyatini rivojlantiradi.

Axborot texnologiyalarining jadallik bilan rivojlanayotgan davrda texnikaning aksariyati maxsus jihozlar, o'quv xonalari yoki markazlari mavjudligini talab qiladi. Uskunalar yetishmasligi bo'lsa, talabalarni o'quv jarayoniga maksimal darajada jalb qilish uchun mavjud usullardan foydalaniladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, universitet bitiruvchilarini ish bilan ta'minlash istiqbollari yuqori darajadagi kasbiy kompetensiyalar bilan ortadi. Bunga faqat o'quv jarayonini o'zgartirish va talabalarga amaliy ko'nikmalarga ega bo'lish uchun ko'proq imkoniyatlar yaratish orqali erishish mumkin.

Talabalarning kasbiy vakolatlari darajasini oshirish uchun O'zbekiston universitetlari nafaqat kutilgan natijalarga erishishga qaratilgan tarkib va o'quv texnologiyalarini qayta tuzibgina qolmay, balki ushbu natijalarni baholash vositalari va tartiblarini ham talabalarni individual baholash tartibini takomillashtirishlari kerak. Ish beruvchilar turli talablarga ega, garchi ta'lim muassasalari standart diplomlarni (davlat tomonidan tan olingan) berishsalar ham. Shu bilan birga, universitetlar ko'pincha ta'lim dasturlarining mazmunini bir-biridan ko'chirishadi, bu esa noyob yondashuvning yetishmasligini ko'rsatadi. Muvaffaqiyatli bandlikni ta'minlaydigan vakolatlarga e'tibor qaratgan holda talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish dasturlari yaratilishi kerak. Ta'lim faoliyati samarali bo'lishi uchun o'qitish usullarini almashtirish va birlashtirish, darslarning tuzilishi va turini diversifikatsiya qilish kerak. Talabalarni qiziqtirish – ularni eshitish va yozib olish uchun emas, balki bilim olishlariga imkon berish kerak. Tizimli yondashuvning afzalligi shundaki: uning asosida o'qitish talabalar uchun qiziqarli, chunki u xilma-xil, keng qamrovli va samaralidir.

Tizimli yondashuv asosida bo'lajak mutaxassislarni tayyorlashning quyidagi asosiy o'ziga xos tamoyillari shakllantirilishi kerak:

1. Bo'lajak mutaxassisning kasbiy kompetensiyasini tizimli shakllantirish;
2. O'quv jarayonini tizimli tashkil etish va amalga oshirish;
3. Bitiruvchining kasbiy kompetensiyasining "markazi" sifatida bo'lajak kasbiy faoliyatning indikativ asoslarini dasturiy maqsadli shakllantirish;
4. Kasbiy kompetensiyani tizimli shakllantirish;
5. Talabani tegishli mutaxassisning kasbiy kompetensiyasi kontekstida jalb qilish;
6. Talabani kasbiy kompetensiya tizimi, uning quyi tizimlari va supersistemalari ierarxiyasini qurish (kompetensiya modeli).

Foydalanilgan adabiyotlar:

[1] N. A. M. Senan, "Developmental review program impact on enhancing the effectiveness of "Teaching and Learning" in accounting program: a case study in a Saudi University," Entrepreneurship and Sustainability Issues, vol. 6, no. 2, pp. 1001-1017, 2018.

[2] C. Karagiannidis, C. Kouroupetroglou, and A. Koumpis, "Special needs at different educational levels: A forecast of 2020," International Journal of Emerging Technologies in Learning (IJET), vol. 7, no. 4, 4-19, 2012.

- [3] R. Es. Janshanlo, O. Yu. Kogut, and K. Czerewacz-Filipowicz, "Human Capital Management Trends in the Innovative Economy of Kazakhstan," Polish Journal of Management Studies, vol. 20, no. 2, pp. 267-277, 2019.
- [4] Y. B. Omarov, D. G. S. Toktarbayev, I. V. Rybin, A. Z. Saliyevaa, F. N. Zhumabekova, S. Hamzina, N. Baitlessova, and J. Sakenov, "Methods of forming professional competence of students as future teachers," International Journal of Environmental and Science Education, vol. 11, no. 14, pp. 6651-6662, 2016.
- [5] A. G. Sergeev, Competence and competencies in education. Vladimir: Vladimir University, 2010. [E-book]. Available: <https://docplayer.ru/60688716-Kompetentnost-i-kompetencii-v-obrazovanii.html>.
- [6] G. A. Arsamerzaev, I. G. Dauletova, J. Z. Sakenov, and G. S. D. Toktarbayev, "Formation of professional competence at students (on the example of creative pedagogical special-ties)", Life Science Journal, vol. 11 (6s), pp. 97-101, 2014.
- [7] Y. Sapazhanov, A. Orynassar, S. Kadyrov, and B. Sydykhov, "Factors affecting mathematics achievement in Central Asian specialized universities," International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET), vol. 15, no. 19, pp. 143-153, 2020.
- [8] Ye. V. Borisova, "System approach in the formation of students' competence groups by active methods," Innovatsionnaya Nauka, vol. 12-2, pp. 200-203, 2015.
- [9] A. Kurmanbayeva, D. Zulkarnaeva, S. Sadvakasova, D. Ospanova, and A. Kulataev, "Model of formation of professional competence of future specialists," Science and Technology, vol. 1-2, pp. 110-115, 2017.
- [10] G. Donnadieu, D. Durand, D. Neel, E. Nunez, and L. Saint-Paul, The Systemic Approach: What is it all about? Synthesis of the work conducted by the AFSCET group "Dissemination of the systemic thinking", 2017.
- [11] D. H. Meadows, Thinking in Systems: A Primer. Vermont: Chelsea Green Publishing, 2008.
- [12] J.-C. Coulet, "The concept of competence: A model for describing, evaluating and developing competencies," Le Travail Humain, vol. 1, no. 74, pp. 1-30, 2011.
- [13] Paper – Formation of Professional Competence of University Students Based on a Systematic Approach A. C. Butler, "An introduction to the forum: Cognitive perspectives on the assessment of professional competence," Journal of Applied Research in Memory and Cognition, vol. 7, no. 2, pp. 65-166, 2018.
- [14] Ø. L. Martinsen and A. Furnham, "Cognitive style and competence motivation in creative problem solving," Personality and Individual Differences, vol. 139, pp. 241-246, 2019.
- [15] S. Herppich, A.-K. Praetorius, N. Förster, I. Glogger-Frey, K. Karst, D. Leutner, L. Berhmann, M. Böhmer, S. Ufer, J. Klug, A. Hetmanek, A. Ohle, I. Böhmer, C. Karing, J. Kaiser, A. Südkamp, "Teachers' assessment competence: Integrating knowledge-, process-, and product-oriented approaches into a competence-oriented conceptual model," Teaching and Teacher Education, vol. 76, pp. 181-193, 2018.

- [16] R. E. Mayer, "What professionals know: Contributions of cognitive science to the assessment of professional competence," *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, vol. 7, no. 2, pp. 217-218, 2018
- [17] S. Y. Guraya and S. Chen, "The impact and effectiveness of faculty development program in fostering the faculty's knowledge, skills, and professional competence: A systematic re-view and meta-analysis," *Saudi Journal of Biological Sciences*, vol. 26, no. 4, pp. 688-697, 2019.
- [18] P. L. Mihaela, "Dimensions of teaching staff professional competences," *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, vol. 180, pp. 924-929, 2015.
- [19] N. Kachalov, A. Kornienko, R. Kvesko, Y. Nikitina, S. Kvesko, and Zh. Bukharina, "Integrated nature of professional competence," *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, vol. 206, pp. 459–463, 2015.
- [20] U. Baizak, K. Kudabayev, M. Dzhazdykbayeva, G. Assilbekova, B. Baizakova, and A. Mintassova, "Competency-based approach to the assessment of professional training for a medical student to work with medical equipment," *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*, vol. 12, no. 6, pp. 108-119, 2017.
- [21] B. Z. Turayev and T. E. Delov, "Formation of professional competence of future it-engineers in the modern information society," *Science and World*, vol. 11, no. 7, pp. 85-86, 2014.
- [22] M. V. Sleptsova, "Formation of students' social competence in a virtual educational environment," *Education and Information Technologies*, vol. 24, no. 1, pp. 743-754, 2019.
- [23] Yuldasheva, M. B., and A. N. Qolqanatov. "KADRLAR POTENSIALI IJTIMOIIY-MADANIY SOHADA TASHKILOT FAOLIYATI SAMARADORLILIGINI OSHIRISHSHNING YETAKCHI OMILI SIFATIDA." *Inter education & global study* 8 (2024): 58-68.
- [24] O. I. Vaganova, "Formation of competence in the possession of modern educational technologies at a university," *Amazonia Investiga*, vol. 8, no. 23, pp. 87-95, 2019.
- [25] A. R. Masalimova and V. G. Ivanov, "Formation of graduates' professional competence in terms of interaction between educational environment and production," *International Journal of Environmental and Science Education*, vol. 11, no. 9, pp. 2735-2743, 2016.